

Majmok és kutyák között

Romhányi Török Gábor fordítása

Némelyek szerint az *öt érzékszerv allegóriájának* műfaja variáció a holt természet és a hívságok témájára. Ennek értelmében e regiszter állítólag hozzájárul a szemléző metafizikai, szellemi, tehát vallási épüléséhez. Mindannyian láttuk már az asztal szélén bizonytalan egyensúlyban heverő kést, a hámozott gyümölcsök héjának letekeredését valami ürbe, egy fáklyaláng reszketeg imbolygását, egy már eltávozott italozó félig üres, földre ejtett vagy törött poharát, a főszeletelt vagy finom porréteggel bevont gyümölcsöket, ásitó szemgödrű, fogatlan koponyákat, az idő könnyörtelen múlásának homokóráit, hervadó virágokat, már olvasott, félredobott könyveket, amelyek mind a halál győzelmét hirdetik, az idő állandó diadalát, a semmit, mint mindenek és mindenki örök sorsát. És mindehhez járul az örökkévalóság nagyszerű biztosítéka, e leckék közvetítésével, amelyet még mindig az óvatossá hit képvisel, hogy ez egy nap majd kifizetődőnek bizonyul.

Ám e logika szerint mit kezdünk a puha díványok illatos bársonyain elhanyagolt nőekkel? A mámoros italozókkal, akik pohárral a kézben kedélyesen pipázgatva üldögélnek az asztal mellett, amelyen pénzdarabok és szétszórt kártyalapok hevernek? Mit mondhatunk a szaglászó kutyákról, a súlyos bársonyfüggönyök mögött összesimuló testekről, a titkos helyeken rendezett koncertekről, a sziporkázó Vénuszokról és a szédült ágyakon csábosan pihegő Pszichékről? Kevésbé prózai módon fogalmazva: mit gondoljunk az érvágást végző sebészekről vagy az angyalokról, akik körül mindenütt mélységes mocsarak szaga terjeng? Miért léptetnek színre törékeny, mulékony dolgokat, amelyeket hamarosan elragad a halál? Miképp lehet mindezen anyagokban kimutatni a hívságokat? Persze még mindig lehetséges. De *elsődlegesen* tényleg erről szólnak ezek a festmények? A világ hívságát beszélik el, a katolikus megtérés szükségszerűségével megtoldva? Nem hiszem.

Pontosan az ellenkező véleményen vagyok, és azt gondolom, hogy az 78 öt érzékszerv allegóriája, mint autonóm műfaj, a zsidó-keresztény Nyu-

gatunk által elfojtott érzékek és szenzualista felfogás visszatérését jelenti, vagyis határozott ellen-hívságot. A festmény és a festők, akik akcióban, aktus közben, mozgásban és helyzetben ábrázolják ezt az öt érzéket, egy materialista, monista és valóságos test folytonosságát mutatják, minden idealista distanciától távol. Ez pedig játékos és örömteli, eleven és mozgékony, kéjes és derűs test. Egy tisztán lélekből és csak szellemből álló ember intellektuális konstrukciójával szemben, akihez morális épülése érdekében fordulnak, a festő, aki minden érzéket színre léptet, konkrét, igazi és vágyakozó embert tár elénk, aki képes az öröme, élvezetre, boldogságra, amelyek a hétköznapi élet gyakorlatában jutnak kifejezésre: lélegezni, ízlelni, tapintani, inni, melyekhez még a hallás és a látás képessége járul felfokozó kiegészítőként.

A keresztény Nyugat, ha még egy szolgálólánnyá alázott klasszikus filozófia támogatására is számíthat, az öt érzéket hierarchiában mutatja nekünk, amelyben szerepelnek nemes és nemtelen érzékek. A szenzualista allegóriát ismerő festő a nemes érzékek egyedüli létét hangsúlyozza, amelyeknek az összes variációja kizárólag a tapintás, szerinte az egyetlen igazi érzék, témájára épül. A pap, a filozófus, az első opció hívei, a látást és a hallást a három másik érzéssel állítják szembe, amelyek lehetővé teszik az eltávolodást a való világtól: a látás és hallás nem tapintás és nem ízlelés. Az előbbieket eltaszítják a valóságot, az utóbbiak csatlakoznak hozzá.

Ezért ünneplik azt, ami az embereket elválasztja attól a világtól, amelyben hétköznapijait élük. A nemes tárgyak a következők: egy hárfán előadott zenemű, valamely nagyszerű római táj, egy klasszikus kori olasz kikötő ábrázolása. És szükség esetén mindez kiegészítendő a rendszer emblematisz tárgyaival és segédeszközeivel, mint például tükrökkel vagy fáklyákkal, csillagászati távcsövekkel és kottákkal, sasokkal vagy szarvasokkal, hagyományosan látványos és valamiképp a hallást idéző állatokkal. A hallás és a látás globális esztétikát épít speciális területein: a zenében, a festészetben, a költészetben, az építészetben és mindenben, ami általában kielégíti a klasszikus esztétikai gondolkodást. Olvassuk vagy olvassuk újra Kantot vagy Hegelt.

A látás és hallás alkalmainak lelkendező ünnepléséhez az érzéki allegória festői hozzáteszik még a másik három érzéket is, a világgal való érintkezés közvetlen módjait. Akár iszunk, ízlelünk vagy tapintunk, közvetlenül érintkezünk a világgal, a bőr, a nyálkahártya és a tárgyak útján. Rengeteg tárgy alkalmas arra, hogy e három érzék útján közeledjünk hozzájuk: a fölnyitott gránátalma, amelynek bódító illata a kék, a vágy, a megkívánás hangulatát idézi, áthatóan illatozó virágok, amelyek többnyire az érzékiséget szimbolizálják. Gondoljunk a csodálatos tulipánokra, a boglárka vonzerejére és veszélyeire, a rózsa szépségére, az imola szerelmi

üzenetére, a napraforgó őrült szenvedélyére. Itt vannak még a csokrok és a vázák, a világ túlsó feléről érkező különféle pipadohányok, a méregdrága nemes borok, előkelő, ízléses palackozásban.

A szagláshoz az ízlelést társítjuk, testvérérzékét, amely nélkül nem létezhet. Ezért látunk tömérdek gyümölcsöt és zöltséget a képeken, vadhúsokat, csillámló halakat, roskadásiig teli asztalokat, előkelő műhelyekben fúvott üvegkancsókat, vagy még magasabb helyről érkező butéliákat, asztaltársaságokat ebédlőkben, ahol kellemes az élet, díszes kandallókat, amelyek jólesően melengetik a testet és a lelket. Varázserejű ízek, érzékletek és észleletek. Másutt, ahol a festők a tapintást idézik, értékes anyagokat mutatnak nekünk, finom selymeket, súlyos bársonyokat, csipkéket és aranyozott sujtásokat, méregdrága bundákat, hihetetlenül elegáns ruhákat, amelyek alatt tejfényű, sima, meleg, hófehér bőr sejlik föl. Anyagok, tapintási érzékletek és mesébe illő csemegék.

E három méltatlan érzéknek – etimológiai és a nyugati hagyományos értelemben – ugyancsak triviális állatok felelnek meg: nincs itt már acélos tekintetű sas, sem fejét kecsesen fölemelő, feszülten fülelő szarvas, csak magát gyümölcszel mohón telezabáló majom, nem túlzottan előzékeny sündiszó, szaladgáló vagy követelőző kutya, ez az emblematisz négy lábú, amely folyton szaglászik, földre tartott orral, állandó farkcsóválások közepette. Az öt érzék allegóriájában a kutya keresi és megtalálja a nyomokat, rendkívülit teljesítve a szaglás érzékének terén, viszont általában nem tartják túl értelmesnek. Durva és egyszerű, kissé ostoba benyomást is kelt, irigy, ahogy a közmondás tartja, mintegy egyesíti magában az értéktelennek ítélt érzékeket.

Így hát hiába keresnénk olyan szépművészeteket, amelyek az ízlelés, a szaglás és a tapintás regiszterén a festészet és a zene, az építészet és a költészet egyenértékűségét mutatnák. Ha történetesen e tárgyak kapcsán sikerrel alkalmazhatók a klasszikus művészet és a hagyományos esztétika kategóriái, a hivatalos emberek mindjárt dühkitörést produkálnak, míg a specialisták bosszúsan dörmögnek. A szépművészeteken való gondolkodás határai mindjárt kirajzolódnak, mihelyt megegyezünk az öt érzék hierarchizált olvasatába. Hol vannak azok az elméleti szövegek, amelyek a gasztronómia vagy a borászat esztétikáját kínálják nekünk? Netán a szövetekét? Sehól, hacsak a regiszter azon részén nem, ahol a templom őrei nem adnak polgárjogot neki. Tessék elolvasni vagy újraolvasni Kantot vagy Hegelt...

E fenti gondolkodásmóddal vagy eljárással ellentétben, azok a festők valóban az öt érzék allegóriájával foglalkoznak, akik mindegyikre hasonló műgondot fordítanak, párhuzamosan haladnak ezen az öt különféle úton ugyanabban a világban. Egyiknek sincs elsőbbsége a másikkal szemben.

Ha öt ilyen festményt állítunk egymás mellé, azt látjuk, hogy hasonlók a méretek, a formák, az érzékek egymásnak felelgetnek egyik vagy másik aránytalan túlsúlya nélkül. Viszont ha a festő egyetlen vásznon kívánja bemutatni az egész allegóriát, akkor mind az öt érzéknek szerepet biztosít. Az egyenlőség átfogóan vonatkozik mind az ötre.

Az allegória e művészei hátat fordítva a dualista, spiritualista, idealista és végső soron vallási hagyománynak, monista, szenzualista, materialista és végelemzésben eudemonista víziót tárnak elénk. Míg az előbbiek a lelket a testtel állítják szembe, specifikus értelmet tulajdonítva az előbbinek – a tény szerint, hogy amikor Isten megnyilvánul, akkor mindig hallható és látható, de sosem érezhető, tapintható vagy ízlelhető, míg az utóbbiak csak a többféle funkciójú testet tekintik, amely megnyílik a világnak, és átadja magát neki. E vonatkozásban a lélek nem különbözik a testtől, hanem részét alkotja, amelyet a látás, hallás, tapintás, szaglás és az ízlés határoz meg. Epikureisták, hedonisták és libertinusok ilyennek vallják művészeiket, és így fogják föl festői allegóriáik rendszerét.

Több a majom meg a kutya, mint a sas meg a szarvas. E festők lélek és test bensőséges kapcsolatát festik, azonosítják a kiterjedt szubsztanciát a gondolkodó és érzékelő szubsztanciával, egyetlen, különféleképpen módosult anyagot hirdetnek. Világuk az érzékeken át közelíthető meg, a test bensőségességét formálja, intelligenciát követel, mielőtt az egész tudatos ítéletet alkot. Munkájuk rövidített és képekben ábrázolt filozófiai értekezéssel ér föl. Ekképp az ellen-hívságok nem annyira a pascali értelemben tekintett szórakozás kárhozzátását illusztrálják, mint a testnek és lehetőségeinek ünneplésére szólítanak föl, mielőtt a halál véghezvinné művét. Sakkozni és zenét hallgatni, költőket olvasni és barátokkal társalogni, finom ételeket kóstolni és nemes borokat iszogatni, férfikedvelő nőknek udvarolgatni, vagy kitalálni bármi kedvünkre valót. Mindezen foglalatosságok eudemonista eszkatológia részei és elemei: életművészet tanulságai, amelyek lehetővé teszik a testi beilleszkedést a totalitásba – hogy még élve haljunk meg.

Az öt érzék festői ennyiben nem annyira platonikusok, akiknek referenciái a nyugati keresztény humanista hagyományban találhatóak, mint inkább a Nagy Évszázad libertinusainak cinkosai, Saint-Evremond barátai, Diderot és Condillac fivérei, Helvetius és La Mettrie, a *Discours sur la volupté* és a *L'art de jouir* szerzője társai, akiket színre visznek és megjelenítenek. Parancsoljunk csendet a szavakra és a filozófusok prédikációira, majd keressük meg ott a szót és a beszédet, ahol mindig is voltak, a majmok és a kutyák között, a lehető legtávolabb Kanttól és Hegeltől.

Forrás: *L'Archipel des comètes: A cotés des singes et des chiens*, Grasset, Paris, 2001. 91–95.

A nők szájában

Romhányi Török Gábor fordítása

Az első szivar, amelyet életemben először láttam, mert e napnak el kellett jönnie, apám szájában volt, ünnepi alkalommal. Ő hétköznap kapadohányt szívott, amelyet elegáns csomagolópapírban tartott. Vasárnaponként vastag papírból sodorta cigarettáit, ezek állandóan elaludtak, és újra meg kellett gyújtani őket, olyankor kesernyés füstfelhőket eregettek. Különleges, igazán ünnepi alkalmakra tartogatta a cigarillót vagy a szivart. Ám a fehéremű a szekrényben, amelynek alsó fiókja családi emlékeket rejtgetett – régi fényképeket és egy szőke hajtincsemet a boldog időkből – volt egy piros kartondoboz is, amelyben két vagy három szivar lapult, szárazabban, mint amilyenek egy évszázados sivatagos időjárás után lettek volna.

Természetesen már megkóstoltam a kapadohányt, egy-egy szívást lopva apám otffelejtett szivarcsikkjéből, meg szívtam a francia légiós cigarettákat szülőfalum mosodájában, néminemű köhögési rohamok közepette, egy csinos párizsi diáklány szünidei érkezését várva. Választottam közülük egy szivart, nem tudván, hogy nevezetes eseményre emlékeztetnek, s óvatlanul csikkig el is szívtam a dohányterméket, minden szívást mélyen tüdőre, öntudatos állampolgárként, aki igazán méltóképpen igyekszik megünnepelni megérdemelt szünidejét. Kékre-zöldre váltam, összevissza hánytam, de a sziklaszilárd meggyőződés nem hagyott el, hogy az efféle büzrúd élvezete elengedhetetlen a férfiassághoz... Később megtudtam, hogy a végzetes tárgy szüleim lakodalmi vacsorájának emlékét idézte. Erekllye volt tehát, minden szempontból...

Telt-múlt az idő, majd egy bordeaux-i étteremben fölavattak, ahová azért hívtak meg, hogy előszót írjak egy kortársi művészeti tárlat katalógusához. Úgy harmincéves lehettem. Esős, ködös, párás, nyomasztó éjszaka volt, sötét árnyakkal tele. Másik alkalommal egy barátom – legalábbis én a barátomnak hittem, aki üstökösként robbant be életembe, mielőtt ez az üstökös szilánkokra hasadt éleslátásom falán – oldotta föl tartózkodásomat. Mindebben csak alkalmat láttam kéjes örömeim kiteljesítésére, terük bővítésére, változatossá tételére. Akkor még nem tudtam, hogy azoknak a törzséhez közeledem, akik a szivart nem annyira nagyon is érthető hedonizmusból szívják, mint inkább bizonyos társadalmi összetartozás jeleként, akik a mások sorsa felől döntenek s olyan hanyagul, sőt gyönyörrel

pöfékelnek, mintha e művelet a leírhatatlan földöntúli boldogság állapotába juttatná őket.

Miután megöltem apámat – pszichoanalitikusok örvendeztetek! –, és már finomabb szivarokat szívtam, mint ő a lakodalmi vacsoráján, nos, sikerült fölfedeznem kedvenc szivaromat is, ez pedig kubai volt, és a 2. számú, lanceros de cohiba, speciális Monte-Christo hangzatos nevet vallhatta magáénak. Ekképp álmatlan éjszakáimon, egyedül, egy pohár armagnac-kal a kézben, költeményeket olvasva, Scarlattit vagy Soler atyát hallgatva szolipszistaként, hedonista szerzetesként ízlelgetem szivaromat, míg a múltak ütemén merengek. Egyébiránt, amikor Párizsban kell lennem, szívesen fejezem be estémet és kezdem meg éjszakámat a Maison du Havanában, ahol szivaromat jóféle kubai koktéllal kísérem, amely tetemesen kitágítja a hajnal határait.

Tudattalanom e helyen ért utol engem, akár az árnyékom délidőben, a női szájból lévő szivar szellemi elutasításával. A nő negyvenéves lehetett, úgy ismerhette a férfiakat, akár a tenyerét, mert dúsan ékszerelte magát és Baudelaire, no meg az én ízlésem szerint sminkelt, jóízűen nevetve, két füstfelhő pöfékelés között. Szép volt, de a jókora szivarral a szájában obszcén, kellemetlen, bántó benyomást keltett. Legalábbis a közízlés megítélésében.

És akkor sújtott le rám a szégyen, mint amikor egy másodperc törtérsze alatt, egy röpke pillanatra, amely azonban egy örökkévalóságra bemocskolja az embert, végigfut a bőrén a nőgyűlölők, rasszisták, szexisták, machisták közelségének érzése, mindazoké, akik ujjongva ünneplik a mindent betöltő, túlsorduló halálösztön hatalmát. A szégyenletes, gyalázatos apartheid főpapjaként olyan ember bőrében éreztem magam, aki szerint a szivar a férfiak kiváltsága, a nőknek pedig tilos. Mivel is csálhatnék szélesebb mosolyt a pszichoanalitikus ajkára, mint ezzel?...

Igyekeztem eljutni az ésszerű megítéléshez, a megértéshez az állati ösztön, a bőrfelület e borzongása után, mely messze járt még a zsigeri reakciótól és a tudattalan tropizmustól is. Csak nem diadalmaskodott a szivar=férfiasság egyenlete, törzsi jele és homoszexuális kéje, etimológiai és széles értelemben? Semmiképpen sem akartam egyetérteni az efféle sablonokkal. Hát akkor? Akkor föl kell tennünk a pszichoanalízisnek a kérdést, hol találjuk a testben és a lélekben az elátkozott részeket, hogy kissé világosabban lássunk! Freudisták ujjongjatok!

Nem kell nagy tudósnak lennünk a megállapításhoz, hogy a szivar közvetlenül a száj fokozott örömeit érinti, amiről Freud részletesen mesél. Márpedig egy nő, aki szivart kér, hogy elszívja, majdnem mindig a megjegyzéssel szembesül, hogy a rövid, vékony szivar nagyon jól áll neki: a női vágyal szemben, hogy az illető hölgy eljusson a szivarvilágba, a férfiak

a priori szögezik le, hogy csupán a legrövidebbekről és a legvékonyabbakról lehet szó. Lehet-e ennél jobban aláásni és gátolni valamely vágy beteljesülését, sőt fékezni a női öröm vágyát? Lehet-e ennél markánsabban ábrázolni a férfiak kasztrációs szorongását a női vágygal szemben, amely új örömforrás után kutat? Mindebből pedig csak nem az a következtetés adódik az elemzőnek, aki végrehajtja az ide vágó gondolati műveleteket, hogy a női vágyra, amely számára eddig ismeretlen kéjeket igyekeznek élvezni, férfias válasz adandó, amely maximális módon redukálja a hön vágyott tárgy terjedelmét?

Tehát a szivar mint fallosz. E fallosz valószínűleg helyettesít valamit, szublimációs alkalom, amint a pszichoanalízis véli – pulziók átvezetése egy elfogadható társadalmi gyakorlatra, amelyek ugyanezen a területen elfogadhatatlanok. Beszédszinten mindez összefér a női oralitással, de máris gyanús, sőt tilalmas, mihelyt alkohol (a likőrfélék még elfogadhatók) vagy egyéb, nem cigaretta, hanem pipa vagy szivar, tehát határozottan már férfi szempontból kisajátított tárgy látható szájukban! Tehát a finom, vékony, rövid szivarkák – igen, de a vastag, hosszú szivarok ... Nem! Róluk aztán szó sem lehet!

A nők szájában a vaskos, nagy szivar obszcén hatást kelt. Vagy túrhetetlen a hedonista szublimációkra való utalás okán, meg azért is, mert aktív, kezdeményező nő képét tárja elénk, aki az élvezet mellett dönt és akarja. Szájában a szivar a kéj tárgya lesz, objektiválja és dologiasítja a férfi nemi szervet – ezért kelti a legkonokabb, tudattalan férfi ellenérzést. A nő a szivarozással a férfira erőszakolja a saját életritmusát, vágyai ütemét, intenzitását. Ahol a férfiak törzsi homoszexualitásukat ünneplik, amely arra jó, hogy olyannak alkossa meg a világot, amilyen, a nők hármassá, alig leplezett uralmi, hatalmi és tekintélyelvű igényt tartanak a valóságra. Mindez hogyan is ne rémítené meg a férfiakat?

Miből származik hát a bőr borzongásreakciója, amely a szivart a férfiak világához köti? A szürrealisták szívének olyannyira kedves fogas vaginától érzett ősi kasztrációs félelemből. A nők szájában, ahogy alhasukban szintén, a férfiak öröktől fogva azonosságuk, formájuk, integritásuk elvesztésétől félnek. Óriási tévedés? Nem tudom. De annyi bizonyos, hogy akkor kibékültem magammal, nem féltem már annyira az árnyaktól, amelyek hajdan rajtam ütöttek, amikor a szivarozó futó ismerőssel találkoztam, akit szerethettem volna és egyszeriben azon kaptam magam, hogy azokat a nőket kívánom, akik maguknak követelik a cselekvés, a hatalom, az erő jogát s az uralmat a valóság fölött, hogy végül egyenlő felekként küzdjünk meg a szerelmi játék, a csábítás, a szenvedély, az erotika és a vágy feltételei szerint, majd pedig *együtt* fedezzük föl a létezés parázsló gyönyörét.

Forrás: *Dedans la bouche des femmes. L'Archipel des comètes*, Grasset, Paris, 2001.